

6. Goldberg A. Classification, evolution and phylogeny of the families of Monocotyledons / A. Goldberg. – Washington : Smithsonian Inst., 1989. – 74 p.
7. Patil D. A. The Agavaceae: taxonomic and phylogenetic appraisal / D. A. Patil, R. M. Pai // J. Exp.Sci., 2011. – Т. 2, № 3. – P. 20–27.
8. The angiosperm phylogeny group. An ordinal classification // Ann. Mo. Bot. Garden, 1998. – Vol. 85, № 4. – P. 531–553.
9. The angiosperm phylogeny group. An update of the angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants APG II // Bot. J. Linn. Soc., 2003. – Vol. 141, № 4. – P. 399–436.
10. The angiosperm phylogeny group. An update of the angiosperm phylogeny group classification for the orders and families of flowering plants APG III // Bot. J. Linn. Soc., 2009. – 161, № 2. – P. 105–121.
11. Wettstein R. Handbuch der systematischen Botanik / R. Wettstein. – Leipzig : Wien : Deuticke, 1901. – Bd. 1. – 201 S.
12. Wunderlich R. Die Agavaceae, Hutchinsons im Lichte ihres Embryologie, ihres Gynözeum – Staubblatt - und Blattbaues / R. Wunderlich // Öster. Bot. Zeitschr, 1950. – Т. 97, № 3, 5. – S. 138–502.

Фишук Оксана. Морфометрические показатели околоцветника и андроеца цветка *Chlorophytum comosum* (Thunb.) Jacques и *Anthericum liliago* L. (Asparagaceae Juss.). Исследованы морфометрические показатели околоцветника и андроеца в *Chlorophytum comosum* (Thunb.) Jacques и *Anthericum liliago* L. для выяснения возможности использования признаков в систематике семьи. (*Asparagaceae Juss.*). Несмотря на простоту строения, цветки данных видов не являются упрощенными, а имеют ряд примитивных характеристик. Изучены следующие количественные морфологические показатели: длина околоцветника, ширина листочков околоцветника, длина внешних и внутренних тычинок и диаметр тычиночных нитей, длина и диаметр пыльников, место прикрепления тычиночной нити к пыльнику. По всем морфологическим признакам был проведен математико-статистический анализ с использованием критерия Стьюдента (t_{st}). Исследуемые виды существенно различаются – $t_{\phi} > t_0, 5$.

Ключевые слова: *Chlorophytum comosum*, *Anthericum liliago*, морфология цветка, околоцветник, андроец.

Fischuk Oksana. Morphometrical perianth and androecium characteristics of the flower in *Chlorophytum comosum* (Thunb.) Jacques and *Anthericum liliago* L. (Asparagaceae Juss.). Morphometrical perianth and androecium parameters in *Chlorophytum comosum* (Thunb.) Jacques and *Anthericum liliago* L. were researched to determine the possibility of using features in the systematics of the family (*Asparagaceae Juss.*). Despite the simplicity of the structure, the flowers of these species are not simplistic, but have a number of primitive characteristics. We study the following quantitative morphological parameters: the length of perianth, tepals width, length of external and internal diameter of the stamens and the filaments, the length and diameter of the anther insertion filaments to anther. For all morphological characteristics was conducted mathematical-statistical analysis using a t-test (t_{st}). Investigated species are significantly different – $t_{\phi} > t_0, 5$.

Key words: *Chlorophytum comosum*, *Anthericum liliago*, the morphology of the flower, perianth, androecium.

Стаття надійшла до редколегії
11.09.2013 р.

УДК 582.35/.99(477.82)

Лариса Коцун,
Ірина Кузьмішина,
Василь Войтюк,
Тетяна Лісовська,
Олександр Кузярін

Синантропізація флори проектного ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» (Волинська область, Україна)

В умовах сильного антропогенного пресингу на півдні Волинської області в Іваничівському районі поблизу с. Трубки збереглася територія з мінімальним впливом господарської діяльності людини. Фітосозологічна

цінність вивченого природного флористичного комплексу в околицях с. Трубки пояснюється тим, що виявлено й описано друге у Волинській області місцезростання *Phyteuma orbiculare* L. та рідкісні осоково-сашникові угруповання. Вперше складено список судинних рослин зі 161 виду. Синантропний елемент флори становить 28,0%. У зв'язку з високою фітосозологічною цінністю та незначним рівнем синантропізації флори обґрунтовано необхідність створення на даній території ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума».

Ключові слова: флора, заказник, *Phyteuma orbiculare* L., синантропні види рослин, фітоінвазії.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зростаючий антропогенний вплив на довкілля викликає інтенсивну трансформацію рослинного покриву та зникнення корінних фітосистем, заміни їх на нерівноцінні, переважно рудерально-сегетальні. Тому актуальними завданнями є виявлення територій, що відзначаються самотутністю флори, організація ботанічного моніторингу, а також розробка фітосозологічних заходів. Збереження флористичної унікальності заповідних територій залежить від ступеня синантропізації флори і визначається переважно особливостями землекористування певної території [1; 6].

Аналіз останніх досліджень цієї проблеми. Фітосозологічна цінність вивченого природного флористичного комплексу в околицях с. Трубки пояснюється тим, що в умовах сильного антропогенного пресингу на півдні Волинської області збереглася територія з мінімальним впливом господарської діяльності людини. Тут виявлено місцезростання п'ятьох видів рослин із Червоної книги України [2] (*Carex davalliana* Smith, *Carex umbrosa* Host., *Schoenus ferrugineus* L., *Dactylorhiza majalis* (Reichenb.) P. F. Hunt, *D. incarnata* (L.) Soo) та трьох регіонально рідкісних – *Phyteuma orbiculare* L., *Valeriana simplicifolia* (Richb.) Kabath, *Salix rosmarinifolia* L. Созологічну цінність ділянки підвищують описані два рідкісних осоково-сашникових рослинних угруповань східноєвропейських карбонатних боліт – *Caricetum davallianae* і *Schoenetum ferruginei* [2]. Виявлене місцезростання *Phyteuma orbiculare* є другим у Волинській області [2].

Мета й завдання статті. Мета роботи – з'ясувати особливості синантропізації флори проєктованого ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума». Завдання дослідження: вивчити сучасний видовий склад флори проєктованого заказника та визначити співвідношення між аборигенною та синантропною її фракціями.

Матеріали і методи. Основу наукової роботи складають результати флористичних досліджень, проведених протягом 2008–2013 років в околицях с. Трубки Іваничівського району Волинської області. Методи дослідження – польові (детально-маршрутних обстежень, стаціонарний); камеральні (обробка гербарного матеріалу, опрацювання літературних джерел). Систематичне положення, обсяг і номенклатура таксонів прийняті за С. Л. Мосякіним і М. М. Федорончуком [7] з урахуванням [3]. Перебування виду під державною охороною встановлювали згідно із Червоною книгою України [6], рослинного угруповання – Зеленою книгою України, належність до синантропної фракції – за В. В. Протопоповою [4; 5].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У районі дослідження виявлено 161 вид судинних рослин (табл. 1).

Таблиця 1

Структура флори проєктованого ландшафтного заказника «Фітеума»

Види рослин	Аборигенна фракція	Синантропна фракція		
		Апофітна фракція	Адвентивна фракція	
			Археофіт	Кенофіт
1. <i>Achillea submillefolium</i> L.	–	+	–	–
2. <i>Alchemilla gracilis</i> Opiz.	+	–	–	–
3. <i>Alisma plantago-aquatica</i> L.	+	–	–	–

Продовження таблиці 1

4. <i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	+	-	-	-
5. <i>Arabidopsis thaliana</i> (L.) Heynh.	-	-	-	+
6. <i>Arabis sagittata</i> (Bertol.) DC	+	-	-	-
7. <i>Arctium tomentosum</i> Mill.	-	+	-	-
8. <i>Arenaria serpyllifolia</i> L.	-	+	-	-
9. <i>Artemisia vulgaris</i> L.	-	+	-	-
10. <i>Athyrium filix-femina</i> (L.) Roth	-	+	-	-
11. <i>Bellis perennis</i> L.	+	-	-	-
12. <i>Betula pendula</i> Roth	+	-	-	-
13. <i>Bidens tripartita</i> L.	-	+	-	-
14. <i>Briza media</i> L.	+	-	-	-
15. <i>Campanula patula</i> L.	+	-	-	-
16. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.	-	-	+	-
17. <i>Cardamine amara</i> L.	+	-	-	-
18. <i>Cardaminopsis arenosa</i> (L.) Hayek	+	-	-	-
19. <i>Carex acuta</i> L.	+	-	-	-
20. <i>Carex acutiformis</i> Ehrh.	+	-	-	-
21. <i>Carex appropinquata</i> Schum.	+	-	-	-
22. <i>Carex contigua</i> Hoppe	+	-	-	-
23. <i>Carex davalliana</i> Smith	+	-	-	-
24. <i>Carex flacca</i> Schreb.	+	-	-	-
25. <i>Carex flava</i> L.	+	-	-	-
26. <i>Carex hirta</i> L.	+	-	-	-
27. <i>Carex lepidocarpa</i> Tausch	+	-	-	-
28. <i>Carex nigra</i> (L.) Reichard	+	-	-	-
29. <i>Carex panicea</i> L.	+	-	-	-
30. <i>Carex sylvatica</i> Huds.	+	-	-	-
31. <i>Carex umbrosa</i> Host.	+	-	-	-
32. <i>Centaurea jacea</i> L.	+	-	-	-
33. <i>Cerastium arvense</i> L.	-	+	-	-
34. <i>Cerastium holosteoides</i> Fries	-	+	-	-
35. <i>Cerasus avium</i> (L.) Moench.	+	-	-	-
36. <i>Chaerophyllum aromaticum</i> L.	+	-	-	-
37. <i>Chaerophyllum temulum</i> L.	-	+	-	-
38. <i>Cirsium arvense</i> (L.) Scop.	-	+	-	-
39. <i>Cirsium oleraceum</i> (L.) Scop.	+	-	-	-
40. <i>Cirsium rivulare</i> (Jacq.) All.	+	-	-	-
41. <i>Cirsium vulgare</i> (Savi) Ten.	-	+	-	-
42. <i>Coronaria flos-cuculi</i> (L.) A.Br.	+	-	-	-
43. <i>Coryneforus canescens</i> (L.) Beauv.	+	-	-	-
44. <i>Crataegus monogyna</i> L.	+	-	-	-
45. <i>Dactylis glomerata</i> L.	+	-	-	-
46. <i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soo	+	-	-	-
47. <i>Dactylorhiza majalis</i> (Reichenbf.) P.F.Hunt et Summerhayes	+	-	-	-
48. <i>Daucus carota</i> L.	-	+	-	-
49. <i>Deschampsia caespitosa</i> (L.) Beauv.	+	-	-	-
50. <i>Dryopteris carthusiana</i> (Vill.) H.P.Fuchs	+	-	-	-
51. <i>Dryopteris filix-mas</i> (L.) Schott.	-	+	-	-
52. <i>Epilobium parviflorum</i> Schreb.	+	-	-	-
53. <i>Equisetum arvense</i> L.	-	+	-	-
54. <i>Equisetum fluviatile</i> L.	+	-	-	-
55. <i>Equisetum palustre</i> L.	+	-	-	-
56. <i>Eriophorum angustifolium</i> Honck.	+	-	-	-
57. <i>Euonymus europaea</i> L.	+	-	-	-

Продовження таблиці 1

58. <i>Festuca gigantea</i> (L.) Vill.	+	-	-	-
59. <i>Festuca pratensis</i> Huds.	+	-	-	-
60. <i>Festuca rubra</i> L.	+	-	-	-
61. <i>Ficaria verna</i> Huds.	+	-	-	-
62. <i>Filipendula denudata</i> (J.et C.Presl) Fritsch.	+	-	-	-
63. <i>Fragaria vesca</i> L.	+	-	-	-
64. <i>Galeopsis speciosa</i> Mill.	-	+	-	-
65. <i>Galium boreale</i> L.	+	-	-	-
66. <i>Galium mollugo</i> L.	+	-	-	-
67. <i>Galium odoratum</i> (L.) Scop.	+	-	-	-
68. <i>Geranium palustre</i> L.	+	-	-	-
69. <i>Geranium robertianum</i> L.	+	-	-	-
70. <i>Geum rivale</i> L.	+	-	-	-
71. <i>Geum urbanum</i> L.	-	+	-	-
72. <i>Glechoma hederacea</i> L.	-	+	-	-
73. <i>Glyceria maxima</i> (C.Hartm.) Holub	+	-	-	-
74. <i>Holcus lanatus</i> L.	+	-	-	-
75. <i>Humulus lupulus</i> L.	+	-	-	-
76. <i>Hypericum perforatum</i> L.	+	-	-	-
77. <i>Hypericum tetrapterum</i> Fries	+	-	-	-
78. <i>Hypochoeris radicata</i> L.	+	-	-	-
79. <i>Impatiens noli-tangere</i> L.	+	-	-	-
80. <i>Iris pseudacorus</i> L.	+	-	-	-
81. <i>Juncus articulatus</i> L.	+	-	-	-
82. <i>Juncus effusus</i> L.	+	-	-	-
83. <i>Juncus geniculatus</i> Schrank	+	-	-	-
84. <i>Juncus inflexus</i> L.	+	-	-	-
85. <i>Lemna minor</i> L.	+	-	-	-
86. <i>Lemna trisulca</i> L.	+	-	-	-
87. <i>Leontodon autumnalis</i> L.	-	+	-	-
88. <i>Leontodon hispidus</i> L.	+	-	-	-
89. <i>Leucanthemum vulgare</i> Lam.	+	-	-	-
90. <i>Lupinus polyphyllus</i> Lindl.	-	-	-	+
91. <i>Lycopus europaeus</i> L.	-	+	-	-
92. <i>Lysimachia numularia</i> L.	+	-	-	-
93. <i>Lysimachia vulgaris</i> L.	+	-	-	-
94. <i>Lythrum salicaria</i> L.	+	-	-	-
95. <i>Medicago lupulina</i> L.	-	+	-	-
96. <i>Mentha aquatica</i> L.	+	-	-	-
97. <i>Mentha arvensis</i> L.	-	+	-	-
98. <i>Mentha longifolia</i> (L.) L.	+	-	-	-
99. <i>Menyanthes trifoliata</i> L.	+	-	-	-
100. <i>Moehringia trinervia</i> (L.) Chairv.	+	-	-	-
101. <i>Myosotis palustris</i> (L.) L.	+	-	-	-
102. <i>Odontites vulgaris</i> Moench	-	+	-	-
103. <i>Oxalis acetosella</i> L.	+	-	-	-
104. <i>Padus avium</i> Mill.	+	-	-	-
105. <i>Parnassia palustris</i> L.	+	-	-	-
106. <i>Phragmites australis</i> (Cav.) Trin. ex Steud.	+	-	-	-
107. <i>Phyteuma orbiculare</i> L.	+	-	-	-
108. <i>Pimpinella saxifraga</i> L.	-	+	-	-
109. <i>Pinus sylvestris</i> L.	+	-	-	-
110. <i>Plantago lanceolata</i> L.	-	+	-	-
111. <i>Plantago major</i> L.	-	+	-	-

Закінчення таблиці 1

112. <i>Poa annua</i> L.	–	+	–	–
113. <i>Poa pratensis</i> L.	+	–	–	–
114. <i>Polygala amarella</i> Grantz.	+	–	–	–
115. <i>Polygonum bistorta</i> L.	+	–	–	–
116. <i>Populus tremula</i> L.	+	–	–	–
117. <i>Potentilla anserina</i> L.	–	+	–	–
118. <i>Potentilla erecta</i> (L.) Raeusch.	+	–	–	–
119. <i>Potentilla reptans</i> L.	+	–	–	–
120. <i>Pulmonaria obscura</i> Dumort.	+	–	–	–
121. <i>Pyrus communis</i> L.	+	–	–	–
122. <i>Quercus robur</i> L.	+	–	–	–
123. <i>Ranunculus acris</i> L.	+	–	–	–
124. <i>Ranunculus flammula</i> L.	+	–	–	–
125. <i>Ranunculus repens</i> L.	–	+	–	–
126. <i>Rhinanthus minor</i> L.	–	+	–	–
127. <i>Ribes nigrum</i> L.	+	–	–	–
128. <i>Rorippa sylvestris</i> (L.) Bess.	–	+	–	–
129. <i>Rubus caesius</i> L.	+	–	–	–
130. <i>Rumex acetosa</i> L.	+	–	–	–
131. <i>Rumex confertus</i> Willd.	–	+	–	–
132. <i>Rumex hydrolapathum</i> Huds.	+	–	–	–
133. <i>Salix aurita</i> L.	+	–	–	–
134. <i>Salix caprea</i> L.	+	–	–	–
135. <i>Salix cinerea</i> L.	+	–	–	–
136. <i>Salix fragilis</i> L.	–	–	+	–
137. <i>Salix pentandra</i> L.	+	–	–	–
138. <i>Salix purpurea</i> L.	+	–	–	–
139. <i>Salix rosmarinifolia</i> L.	+	–	–	–
140. <i>Sambucus nigra</i> L.	–	+	–	–
141. <i>Sanguisorba officinalis</i> L.	–	+	–	–
142. <i>Schoenus ferrugineus</i> L.	+	–	–	–
143. <i>Solidago canadensis</i> L.	–	–	–	+
144. <i>Sorbus aucuparia</i> L.	+	–	–	–
145. <i>Stellaria media</i> (L.) Vill.	–	+	–	–
146. <i>Stenactis annua</i> (L.) Nees.	–	–	–	+
147. <i>Symphytum officinale</i> L.	+	–	–	–
148. <i>Taraxacum officinale</i> Wigg.	–	+	–	–
149. <i>Thalictrum flavum</i> L.	+	–	–	–
150. <i>Trifolium dubium</i> Sibth.	–	+	–	–
151. <i>Trifolium pratense</i> L.	+	–	–	–
152. <i>Trifolium repens</i> L.	–	+	–	–
153. <i>Tussilago farfara</i> L.	–	+	–	–
154. <i>Typha angustifolia</i> L.	+	–	–	–
155. <i>Valeriana exaltata</i> Mikan	+	–	–	–
156. <i>Valeriana simplicifolia</i> (Reichenb.) Kabath	+	–	–	–
157. <i>Veronica chamaedrys</i> L.	+	–	–	–
158. <i>Veronica serpyllifolia</i> L.	–	+	–	–
159. <i>Viburnum opulus</i> L.	+	–	–	–
160. <i>Viola canina</i> L.	+	–	–	–
161. <i>Viola reichenbachiana</i> Jord.ex Boreau	+	–	–	–
Всього	116	39	2	4

Аналіз флори проектованого ландшафтного заказника місцевого значення «Фітеума» засвідчив, що аборигенна фракція нараховує 116 видів рослин, або 72,0 % усіх досліджуваних видів (табл. 2). Синантропний елемент флори налічує 45 видів, що становить 28,0 %. Виключно більшість ста-

новлять апофіти – 39 видів, або 24,2 %. Це, наприклад, *Cerastium arvense* L., *Daucus carota* L., *Geum urbanum* L., *Medicago lupulina* L., *Pimpinella saxifraga* L., *Plantago lanceolata* L., *Potentilla anserina* L., *Rumex confertus* Willd., *Sambucus nigra* L., *Stellaria media* (L.) Vill. тощо.

Таблиця 2

**Співвідношення між аборигенною та синантропною фракцією флори
проектowanego заказника «Фітеума»**

Фракція	Кількість видів	
	абсолютна	відносна, %
Аборигенна	116	72,0
Синантропна:	45	28,0
у т. ч. Апофітна	39	24,2
адвентивна	6	3,8
Всього	161	100

Адвентивна фракція нараховує шість видів (3,8 %), серед яких два види за часом занесення є археофітами (*Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik, *Salix fragilis* L.) та чотири кенофітами (*Arabidopsis thaliana* (L.) Heynh., *Lupinus polyphyllus* Lindl., *Stenactis annua* (L.) Nees., *Solidago canadensis* L.).

Стійкі ознаки фітоінвазій виявляють два види, які мають північноамериканське походження. Це *Stenactis annua* та *Solidago canadensis*. Вони формують стабільні популяції й успішно відтворюються. На деяких ділянках, що розташовані переважно по периферії, ці види є едифікаторами рослинних угруповань і негативно впливають на видовий склад та структуру ценозів, спричиняючи збіднення видового складу і їхню трансформацію.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, відсоток синантропних видів у флорі досліджуваного регіону не є високим (28,0 %), що має важливе значення для території, пропонованої для охорони. Сприятливими виявились умови для фітоінвазій північноамериканських кенофітів – *Stenactis annua* та *Solidago canadensis*.

Джерела та література

1. Зелена книга України / за заг. ред. чл.-кор. НАН України Я. П. Дідуха. – К. : Альтерпрес, 2009. – С. 270, 276.
2. Кузьмишина І. І. Знахідка *Phyteuma orbiculare* L. (*Campanulaceae*) на Волинській височині / І. І. Кузьмишина, Л. О. Коцун, В. П. Войтюк // Укр. ботан. журн. – К., 2011. – Т. 68, № 5. – С. 730–732.
3. Определитель высших растений Украины / отв. ред. Ю. Н. Прокудин. – К. : Наук. думка, 1987. – 547 с.
4. Протопопова В. В. Адвентивні рослини Лісостепу і Степу України / В. В. Протопопова. – К. : Наук. думка, 1973. – 192 с.
5. Протопопова В. В. Синантропная флора Украины и пути ее развития / В. В. Протопопова. – К. : Наук. думка, 1991. – 200 с.
6. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. – К. : Глобалконсалтинг, 2009. – 912 с.
7. Mosyakin S. L. Vascular plants of Ukraine. A nomenclature checklist / S. L. Mosyakin, M. M. Fedoronchuk // ed. S. L. Mosyakin. – Kyiv, 1999. – XXIV + 345 p.

Коцун Лариса, Кузьмишина Ирина, Войтюк Василий, Лисовская Татьяна, Кузырин Александр. Синантропизация флоры проектируемого ландшафтного заказника местного значения «Фитеума» (Волинская область, Украина). В условиях сильного антропогенного прессинга на юге Волинской области в Иваничевском районе возле с. Трубки сохранилась территория с минимальным влиянием хозяйственной деятельности человека. Фитосозологическая ценность изученного природного флористического комплекса в окрестностях с. Трубки объясняется тем, что обнаружено и описано второе место в Волинской области территории произрастания *Phyteuma orbiculare* L. и редкие осоково-схенусовые сообщества. Впервые составлен список сосудистых растений из 161 вида. Синантропный элемент флоры составляет 28,0 %. В связи с высокой фитосозологической ценностью и незначительным уровнем синантропизации флоры обоснована необходимость создания на данной территории ландшафтного заказника местного значения «Фитеума».

Ключевые слова: флора, заказник, *Phyteuma orbiculare* L., синантропные виды растений, фитоинвазии.

Kotsun Larysa, Kuzmishyna Iryna, Vojtyuk Vasyly, Lisovska Tetyana, Kuzyarin Oleksandr. The Flora's Synantropization of Projected Local Landscape Reserve «Phyteuma» (Volyn Region, Ukraine). The work was executed at the Department of Botany SNU named after Lesya Ukrainka, and in the Department of Information Systems of the State Natural History Museum of the National Academy of Sciences of Ukraine. Under the high

anthropogenic pressure in southern Volyn region in Ivanychi region near the village Trubky the area is preserved with minimal impact of human activities. The fitosozological value of natural floral set around the village Trubky is explained that the second Volyn habitat of *Phyteuma orbiculare* and rare groups *Caricetum davallianae* and *Schoenetum ferruginei* is identified and described. The list of 161 vascular plant species is compiled the first. The synanthropic flora element is 28,0 %. The need to create in this territory of local significance landscape reserve «Phyteuma» is justified due to the high fitosozological value and low level of flora's synantropization.

Key words: flora reserve, *Phyteuma orbiculare* L., synanthropic species, fitoinvasion.

Стаття надійшла до редколегії
04.09.2013 р.

УДК 581.524.1

Вікторія Скляр

Стан популяційних параметрів дрібного підросту сосни звичайної в Поліській частині Сумської області на фоні впливу провідних абіотичних чинників

Висвітлено вплив провідних абіотичних факторів на поновлення *Pinus sylvestris* L. у лісах Поліської частини Сумської області. Установлено, що найсприятливішими для появи, росту й розвитку дрібного підросту *P. sylvestris* є умови угруповань групи асоціацій *Pineta hylocomiosa*, а несприятливими – умови фітоценозів груп асоціацій *Pineta sphagnosa* та *Pineta calamagrostidosa*.

Ключові слова: *Pinus sylvestris*, Полісся, природне поновлення, абіотичні чинники.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.) є однією з провідних лісоутворювальних порід Сумської області. Найбільш широко вона представлена в лісових фітоценозах північної частини регіону, яка за системою геоботанічного районування України [1] відповідає Шосткинському району Чернігівсько-Новгород-Сіверського округу Поліської підпровінції Східноєвропейської провінції Європейської широколистяно-лісової області, за фізико-географічним районуванням – Новгород-Сіверській області Поліської провінції зони мішаних лісів [9].

Лісові фітоценози, у складі деревостанів яких представлена, співдомінує чи домінує *P. sylvestris*, для зазначеного регіону відграють значні кліматотвірні, ґрунтозахисні, водорегулювальні, водоохоронні та, загалом, еколого-стабілізуючі функції. Крім того, ці ліси мають велике соціологічне значення як осередки існування низки рідкісних видів рослин і тварин [2]. Невипадково багато лісових екосистем Поліської частини Сумської області, у складі яких *P. sylvestris* виконує едифікаторну та (чи) ценозоутворювальну функцію, увійшли до складу низки територій природно-заповідного фонду різних категорій, зокрема національного природного парку «Деснянсько-Старогутський». Крім того, у Поліській частині Сумської області виявлено значну кількість лісових масивів із *P. sylvestris*, яким доцільно надати природоохоронний статус.

Із позицій економіки, екології та охорони природи Поліської частини Сумської області й особливо з урахуванням факту збільшення в її межах площі територій природно-заповідного фонду для цього регіону дуже важливим стає вивчення особливостей і закономірностей природного поновлення лісів. Воно здатне не тільки зберегти й розширити площі, зайняті лісовими екосистемами, а й забезпечити стале та довготривале існування їх біорізноманіття.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Незважаючи на те, що науковці вже декілька десятків років здійснюють поглиблене вивчення природного поновлення *P. sylvestris*, дослідження з цієї проблеми й зараз не припиняються та активно проводяться в різних регіонах [3; 6; 7]. Однак під час розробки різних аспектів цієї проблеми переважно вивчається середній та великий підріст. Дрібний підріст, на рівні якого часто вирішується доля лісів, аналізується порівняно мало. Крім того, дослідження здебільшого ґрунтуються на класичних підходах лісознавства й лісівництва. Надбання сучасної популяційної екології рослин для вивчення природного поновлення застосовуються не дуже широко.